До разової спеціалізованої вченої ради,
утвореної на підставі рішення Вченої ради
Національної академії внутрішніх справ
03035, м. Київ, пл. Солом'янська, 1

ВІДГУК
на дисертацію Рубаненко Наталії Юріївни
«Організація та тактика допиту під час розслідування воєнних злочинів»,
подану на здобуття наукового ступеня доктора філософії
за спеціальністю 081 «Право» галузі знань 08 «Право»

Статтею 3 Конституції України закріплено, що «Людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю». Особливої актуальності реалізація цього конституційного положення набуває в умовах збройної агресії Російської Федерації проти України, що супроводжується систематичними порушеннями норм міжнародного гуманітарного права, численними посяганнями на життя, здоров'я, свободу, особисту недоторканність і гідність людини. Необхідність забезпечення належного захисту та відновлення порушених прав осіб, постраждалих унаслідок збройної агресії, знайшла відображення в Національній стратегії у сфері прав людини, затвердженій Указом Президента України від 12 жовтня 2026 р. № 1038/2026. Одним із пріоритетних напрямів державної політики, визначених зазначеною Стратегією, є підвищення ефективності механізмів захисту прав людини, зокрема шляхом посилення інституційної спроможності органів досудового розслідування, забезпечення своєчасного, всебічного, повного та неупередженого розслідування кримінальних правопорушень, належного документування порушень прав людини та притягнення винних осіб до відповідальності. У контексті розслідування воєнних злочинів реалізація цих завдань безпосередньо пов'язана з необхідністю вдосконалення криміналістичних засобів і методів отримання, перевірки та використання доказової інформації, забезпечення дотримання прав потерпілих і свідків, а також процесуальних гарантій інших учасників кримінального провадження. Відтак удосконалення організації та тактики допиту як одного з

основних засобів отримання інформації про обставини, що пов’язані з подією кримінального правопорушення, становить важливу передумову підвищення ефективності розслідування воєнних злочинів відповідно до національних і міжнародних стандартів захисту прав людини.

Масштабність воєнних злочинів, а також необхідність доказування контекстуальних елементів зумовлюють потребу в удосконаленні криміналістичного забезпечення їх розслідування. Особливого значення в цьому контексті набуває допит як одна з основних вербальних слідчих (розшукових) дій, спрямованих на отримання фактичних даних від осіб, обізнаних про обставини вчинення кримінального правопорушення.

Специфіка допиту під час розслідування воєнних злочинів визначається не лише особливостями предмета доказування, а й процесуальним статусом допитуваних осіб, їхнім психоемоційним станом, віковими, соціальними, культурними й іншими індивідуальними характеристиками. Важливого значення набувають також умови проведення допиту, характер наявної у підпорядкуванні суб’єктів доказування інформації, особливості комунікативної взаємодії та необхідність дотримання положень національного законодавства і міжнародних стандартів. Викладене засвідчує актуальність теми дисертаційного дослідження Н. Ю. Рубаненко «Організація та тактика допиту під час розслідування воєнних злочинів».

Дисертацію виконано в межах тематики наукових досліджень, а її положення узгоджуються з такими програмними та нормативними документами: Цілями сталого розвитку України на період до 2030 року, визначеними Указом Президента України від 30 вересня 2019 р. № 722/2019; Комплексним стратегічним планом реформування органів правопорядку як частини сектору безпеки і оборони України на 2023–2027 роки, схваленим Указом Президента України від 11 травня 2023 р. № 273/2023; Тематикою наукових досліджень і науково-технічних (експериментальних) розробок МВС України на 2020–2024 роки, затвердженою наказом МВС України від 11 червня 2020 р. № 454; Тематикою наукових досліджень і науково-технічних (експериментальних)

розробок МВС України на 2025–2029 роки, затвердженою наказом МВС України від 21 травня 2024 р. № 326; Пріоритетними напрямами наукових досліджень Національної академії внутрішніх справ на 2021–2024 роки, затвердженими рішенням Вченої ради від 21 грудня 2020 р. (протокол № 23), та на 2025–2029 роки, затвердженими рішенням Вченої ради від 30 грудня 2024 р. (протокол № 25).

Окрім цього, дисертаційне дослідження виконано на кафедрі криміналістики та судової медицини Національної академії внутрішніх справ відповідно до Плану науково-дослідних і дослідно-конструкторських робіт академії на 2024 р. Робота охоплює напрями наукової діяльності кафедри та спрямована на вдосконалення діяльності органів, що входять до структури Міністерства внутрішніх справ України, зокрема в частині забезпечення національної безпеки й оборони держави.

Тему дисертаційного дослідження затверджено рішенням Вченої ради Національної академії внутрішніх справ від 31 жовтня 2023 р. (протокол № 22), а її уточнення затверджено рішенням Вченої ради Національної академії внутрішніх справ від 29 травня 2026 р. (протокол № 10).

Актуальність обраної теми підтверджується також статистичними відомостями, наведеними дисертанткою, які засвідчують поширеність воєнних злочинів на території України та складність забезпечення належного кримінального переслідування осіб, причетних до їх учинення. Зокрема, авторка звертає увагу на суттєве зростання питомої ваги воєнних злочинів у загальній структурі кримінальних правопорушень після початку повномасштабного вторгнення, а також на проблеми, пов’язані з установленням винних осіб, повідомленням їм про підозру та доведенням відповідних кримінальних проваджень до судового розгляду.

За таких обставин особливої значення набуває забезпечення повноти, достовірності та належної процесуальної фіксації відомостей, отриманих під час допитів потерпілих, свідків і підозрюваних. Водночас проведення цієї слідчої (розшукової) дії у кримінальних провадженнях про воєнні злочини

характеризується низкою організаційних і тактичних особливостей, зумовлених специфікою збройного конфлікту, характером злочинних діянь, психологічними наслідками пережитих подій та необхідністю встановлення обставин, що мають значення для їх належної кримінально-правової оцінки.

Особливого значення набуває визначення обставин, що підлягають установленню під час допиту, зокрема відомостей про подію воєнного злочину, його зв'язок зі збройним конфліктом, характер і масштаб заподіяних наслідків, а також причетність конкретних осіб до його вчинення. Важливим є встановлення взаємозв'язку між окремими протиправними діяннями та діяльністю відповідних військових і військово-політичних структур, що потребує належної організації допиту, продуманого планування системи запитань і застосування відповідних тактичних прийомів.

Крім того, специфічними є умови комунікативної взаємодії з потерпілими та свідками воєнних злочинів, які могли зазнати фізичного чи психологічного травмування, перебувати в небезпечних умовах або пережити події, пов'язані із загибеллю близьких, насильством чи руйнуванням звичного середовища життєдіяльності. Це зумовлює необхідність урахування психоемоційного стану допитуваних осіб, забезпечення належного психологічного контакту, застосування індивідуалізованих тактичних прийомів та дотримання морально-етичних засад проведення допиту.

Не менш важливими є питання організації та тактики допиту підозрюваних, зокрема військовополонених, з урахуванням їхнього процесуального становища, фактичного місця перебування, обраної позиції щодо повідомленої підозри, а також особливостей правового регулювання відповідних правовідносин.

Сучасна практика розслідування воєнних злочинів актуалізує й проблеми запобігання організаційно-тактичним помилкам під час допиту. Як обґрунтовано зазначено в дисертації, до таких недоліків належать порушення принципу нейтральності, недостатнє врахування психоемоційного стану допитуваних, використання шаблонних або навідних запитань, неналежне планування,

ігнорування культурного та мовного контексту, формальне врахування цифрових доказів, а також недоліки документування перебігу й результатів допиту. Їхня наявність свідчить про необхідність удосконалення криміналістичних рекомендацій щодо підготовки та проведення цієї слідчої (розшукової) дії.

Таким чином, дослідження організації та тактики допиту під час розслідування воєнних злочинів має вагоме теоретичне й прикладне значення. Для досягнення поставленої *мети*, яка полягає в розробленні теоретичних положень і науково обґрунтованих рекомендацій щодо організації і тактики допиту у кримінальних провадженнях про воєнні злочини, дисертанткою визначено низку конкретних, логічно взаємопов'язаних завдань. Їхній зміст відповідає меті дослідження та забезпечує послідовне розкриття його предмета. Серед них, зокрема, такі *завдання*: 1) визначити стан наукової розробленості проблем допиту у кримінальному провадженні та окреслити основні напрями сучасних досліджень; 2) визначити й охарактеризувати правові засади розслідування воєнних злочинів в Україні та особливості їх нормативного регулювання; 3) визначити поняття допиту та розкрити його сутність під час розслідування воєнних злочинів; 4) визначити й систематизувати обставини, що підлягають установленню під час допиту у кримінальних провадженнях про воєнні злочини; 5) охарактеризувати особливості організаційної підготовки до допиту; 6) розкрити особливості комунікативної взаємодії під час допиту; 7) систематизувати тактичні прийоми допиту потерпілих і свідків та визначити особливості їх застосування; 8) систематизувати тактичні прийоми допиту підозрюваних; 9) виявити й систематизувати організаційно-тактичні помилки, що допускаються під час допиту у кримінальних провадженнях про воєнні злочини, та обґрунтувати напрями їх запобігання.

Об'єктом дослідження дисертантка визначила «суспільні відносини, що виникають у процесі діяльності органів досудового розслідування під час організації і тактики допиту у кримінальних провадженнях про воєнні злочини» (с. 19).

Предметом дослідження є «організація та тактика допиту під час розслідування воєнних злочинів» (с. 19).

Достатньо змістовною та різноплановою є емпірична база дисертаційного дослідження, яку становлять результати анкетування 75 респондентів із числа слідчих органів досудового розслідування Національної поліції України та органів безпеки міста Києва, Київської, Харківської, Дніпропетровської та Луганської областей. Зазначені матеріали дозволили авторці врахувати практичний досвід уповноважених працівників правоохоронних органів, з'ясувати особливості організації та проведення допитів, а також визначити проблемні питання, що виникають під час реалізації відповідних криміналістичних рекомендацій.

Важливу складову емпіричного підґрунтя становлять дані статистичної звітності Офісу Генерального прокурора та статистичні відомості судової практики за 2022–2024 рр. Їх використання надало можливість охарактеризувати окремі тенденції розслідування воєнних злочинів, визначити актуальність проблем доказування відповідних кримінальних правопорушень та обґрунтувати необхідність удосконалення організаційно-тактичних засад допиту.

Окремої уваги заслуговує використання матеріалів аналізу судової практики національних судів та міжнародного кримінального судочинства, зокрема практики Міжнародного військового трибуналу (Нюрнберзького трибуналу), Міжнародного кримінального трибуналу щодо колишньої Югославії, Міжнародного кримінального трибуналу щодо Руанди та Міжнародного кримінального суду. Звернення до зазначених матеріалів дозволило дисертантці дослідити особливості міжнародно-правової характеристики воєнних злочинів, урахувати відповідні підходи до встановлення обставин їх учинення та співвіднести положення міжнародного кримінального права з національними кримінально-процесуальними і криміналістичними засадами доказування.

Поєднання результатів анкетування, статистичних відомостей та матеріалів національної і міжнародної судової практики посилює

обґрунтованість сформульованих наукових положень, забезпечує їх зв’язок із потребами практичної діяльності та створює належне емпіричне підґрунтя для розроблення рекомендацій щодо вдосконалення організації і тактики допиту під час розслідування воєнних злочинів.

Методологічне підґрунтя дисертаційного дослідження характеризується комплексним застосуванням загальнонаукових і спеціально-юридичних методів наукового пізнання (с. 19–20), що сприяло всебічному розкриттю предмета дослідження, послідовності наукового аналізу та обґрунтованості отриманих результатів.

Дисертанткою належним чином визначено методологічний інструментарій, використання якого забезпечило дослідження теоретико-правових, організаційних, тактичних і комунікативних аспектів допиту у кримінальних провадженнях про воєнні злочини. Зокрема, методи аналізу, синтезу та системно-структурний метод застосовувалися для опрацювання наукової літератури, формування понятійно-категоріального апарату й установлення взаємозв’язків між досліджуваними явищами.

Важливе значення мало використання формально-юридичного (догматичного) методу, за допомогою якого здійснено аналіз нормативно-правових актів, практики національних судів і міжнародних кримінальних трибуналів. Історико-правовий метод застосовано для з’ясування стану наукової розробленості проблем допиту, а також дослідження історичних аспектів становлення та розвитку міжнародного кримінального судочинства.

Порівняльно-правовий метод дозволив зіставити положення міжнародного та національного законодавства, а також проаналізувати практику міжнародних кримінальних судів. Застосування системного методу забезпечило комплексне дослідження відповідної міжнародної судової практики та можливостей її врахування в національному кримінальному судочинстві.

Методи наукового моделювання, абстрагування, класифікації, диференціації, систематизації та узагальнення використано для формування теоретичних положень, визначень і класифікацій, зокрема щодо обставин, які

підлягають установленню під час допиту, етапів підготовки до його проведення, тактичних прийомів і типових організаційно-тактичних помилок.

Діалектичний метод сприяв пізнанню закономірностей правового регулювання допиту та їх взаємозв'язку з організаційними і тактичними особливостями його проведення. Функціональний метод дозволив розкрити роль і призначення допиту в процесі розслідування воєнних злочинів.

Важливе значення відіграло застосування емпіричних методів дослідження, зокрема соціологічного, використаного під час анкетування уповноважених працівників органів досудового розслідування, та статистичного, за допомогою якого проаналізовано відповідні статистичні відомості й судову практику. Методи індукції, дедукції та узагальнення забезпечили формування підсумкових наукових положень і висновків на підставі отриманих результатів.

Таким чином, обраний дисертанткою комплекс методів наукового пізнання загалом відповідає меті, завданням, об'єкту та предмету дослідження, забезпечує системність наукового аналізу й дозволяє вважати сформульовані положення належним чином теоретично та емпірично обґрунтованими.

Таким чином, методологічне забезпечення дослідження Н. Ю. Рубаненко було добірним та логічно узгодженим зі специфікою тематики, що забезпечило об'єктивність, наукову новизну та достовірність зроблених висновків і пропозицій.

Наукові публікації, в яких відображено основний зміст дисертації, також свідчать про ґрунтовну наукову роботу здобувачки. Загалом за темою дослідження Н. Ю. Рубаненко опубліковано 15 наукових праць, серед яких шість статей – у фахових виданнях, включених МОН України до журналів категорії «Б» за спеціальністю «Право», дев'ять публікацій – у збірниках тез наукових доповідей, оприлюднених на міжнародних і всеукраїнських науково-практичних конференціях. Таким чином, результати дисертаційного дослідження були достатньо представлені на публічному науковому рівні, що дало можливість оцінити їх наукову новизну, достовірність, а також сприйняття фаховою

спільнотою. Ознак самоплагіату, при ознайомленні з опублікованими працями, дисертантки не виявлено.

У науковому доробку Н. Ю. Рубаненко є праці, підготовлені у співавторстві, авторський внесок здобувачки чітко визначений і конкретизований (с. 24). В опублікованих статтях авторський внесок складає не менше 75%, а в підготовлених тезах доповідей – 50%. Ідеї та розробки, що належать співавторам, у дисертації не використовувалися.

Наукова новизна роботи полягає в тому, що робота є одним із перших в Україні монографічних досліджень організаційних і тактичних особливостей проведення допиту під час розслідування воєнних злочинів. Дисертанткою сформульовано сукупність наукових положень і практичних рекомендацій щодо вдосконалення діяльності органів розслідування під час організації і тактики допиту у кримінальних провадженнях щодо воєнних злочинів.

Таким чином, дисертація Н. Ю. Рубаненко є вагомим внеском у розвиток криміналістики та науки кримінальний процес. Отримані в дисертації результати становлять інтерес як для наукової спільноти, так і для практичних працівників правоохоронної сфери.

Виклад матеріалу відповідає завданням дослідження та побудований із дотриманням принципів системності, узгодженості та аргументованості. Стиль подачі наукового матеріалу – зрозумілий, лаконічний, однак науково виважений. Такий стиль забезпечує не лише легке сприйняття досліджуваного матеріалу, а й формує належне уявлення про складність, глибину й міждисциплінарний характер обраної теми, зокрема на стику кримінального процесуального права, криміналістики, психології та судової експертології.

Усі ключові положення роботи мають належне обґрунтування з посиланням на практичні приклади, результати емпіричних досліджень, положення чинного законодавства та відповідні наукові джерела. Це, своєю чергою, дозволяє здійснити об’єктивну оцінку наукової цінності одержаних результатів і свідчить про високий рівень академічної підготовки дисертантки.

Оцінка змісту дисертації та її оформлення. Дисертація Н. Ю. Рубаненко повністю відповідає вимогам до дисертацій на здобуття наукового ступеня доктора філософії, зокрема щодо рівня апробації результатів дослідження, наукової публікаційної активності та прикладного значення отриманих висновків.

Дисертація має чітку логіку побудови, що забезпечує її концептуальну цілісність, а під час ознайомлення з роботою її добре структурування сприяє глибокому розумінню висвітлених питань та аргументів. Уже зі вступної частини роботи (анотації) простежується заявлена авторкою логіка побудови: дослідження має комплексний характер (поєднання теоретичного аналізу й узагальнення емпіричних даних) та спрямоване на вирішення наукового завдання – розроблення й обґрунтування концептуальних засад діяльності органів досудового розслідування в межах організації і тактики проведення допиту у кримінальних провадженнях про воєнні злочини.

Розділ 1 «Теоретико-правові засади допиту під час розслідування воєнних злочинів» присвячено дослідженню стану наукової розробленості проблематики допиту (с. 26–50), характеристиці правових засад розслідування воєнних злочинів в Україні (с. 51–72), а також визначенню поняття та сутності допиту як слідчої (розшукової) дії, що проводиться у кримінальних провадженнях зазначеної категорії (с. 72–87).

Заслуговує на позитивну оцінку прагнення дисертантки сформувати комплексне теоретико-правове підґрунтя для подальшого дослідження організаційних і тактичних особливостей допиту. Зокрема, аналізуючи стан наукової розробленості відповідної проблематики, Н. Ю. Рубаненко обґрунтовує необхідність її дослідження з урахуванням взаємозв’язку кримінальних процесуальних, криміналістичних, психологічних, логічних та комунікативних аспектів. При цьому авторка слушно звертає увагу на те, що, попри значний науковий доробок у сфері тактики допиту, питання його організації та проведення саме під час розслідування воєнних злочинів залишаються недостатньо комплексно дослідженими.

Важливе значення мають положення підрозділу 1.2, у межах якого дисертантка досліджує міжнародно-правові та національні засади розслідування воєнних злочинів. Особливої уваги заслуговує акцентування на необхідності встановлення контекстуального зв'язку відповідного діяння зі збройним конфліктом, що безпосередньо впливає на визначення обставин, які підлягають доказуванню, а отже, і на зміст запитань, що формулюються під час допиту.

Позитивним є також використання авторкою класифікаційного підходу до характеристики воєнних злочинів. Їх диференціація за видом збройного конфлікту, місцем і способом учинення, протиправною спрямованістю, характером і масштабами наслідків, суб'єктом, формою співучасті, метою та мотивами дозволяє продемонструвати криміналістичну неоднорідність цієї категорії правопорушень. Зазначені положення створюють підґрунтя для подальшого обґрунтування ситуаційно зумовленого вибору тактики допиту.

Концептуально значущим є підхід, запропонований у підрозділі 1.3, відповідно до якого допит розглядається не лише як передбачений кримінальним процесуальним законодавством засіб отримання показань, а й як пізнавальна діяльність, що реалізується у вербально-комунікативній формі. Авторка обґрунтовує багатокомпонентний характер допиту, поєднуючи його процесуальну, пізнавальну, комунікативну та логічну складові.

Такий підхід заслуговує на підтримку, оскільки дозволяє розкрити залежність результативності допиту від належного процесуального забезпечення, обґрунтованого вибору тактичних прийомів, комунікативної компетентності слідчого та врахування індивідуальних характеристик допитуваної особи.

Загалом перший розділ характеризується послідовністю наукового викладу та належним поєднанням теоретичних положень із проблематикою практичного розслідування воєнних злочинів. Його результати становлять необхідну основу для дослідження організації та тактики проведення допиту.

Розділ 2 «Організація допиту під час розслідування воєнних злочинів» охоплює питання визначення обставин, що підлягають установленню під час

допиту (с. 96–117), організації підготовки до його проведення (с. 117–136) та особливостей комунікативної взаємодії з допитуваними особами (с. 136–148).

Науково значущим є запропонований дисертанткою підхід до систематизації обставин, які необхідно встановити під час допиту у кримінальних провадженнях про воєнні злочини. Авторка виокремлює дві основні групи таких обставин: перша стосується безпосередньо події кримінального правопорушення, друга – причетності конкретних осіб до його вчинення.

Зазначена диференціація має практичне значення, оскільки дозволяє визначати спрямованість допиту залежно від характеру інформації, якою володіє допитувана особа, її процесуального статусу та завдань конкретного етапу розслідування. Водночас особливістю досліджуваної категорії кримінальних проваджень є необхідність установлення не лише фактичних обставин окремого протиправного діяння, а й відомостей щодо збройного конфлікту, його характеру, тривалості, учасників, зв’язку злочинної поведінки з відповідним конфліктом, а також причетності до її реалізації представників військових і військово-політичних структур.

Особливої уваги заслуговує підрозділ 2.2, у якому Н. Ю. Рубаненко обґрунтовує необхідність структурованої підготовки до допиту та пропонує розглядати її як послідовність трьох взаємопов’язаних етапів: аналітичного, тактико-психологічного та процесуально-організаційного. Позитивним є те, що авторка не обмежується загальним описом підготовчих заходів, а підкреслює залежність їх змісту від обсягу та характеру наявної інформації, особливостей слідчої ситуації, процесуального статусу допитуваної особи та її індивідуальних характеристик.

Окремої позитивної оцінки заслуговують положення підрозділу 2.3, присвячені комунікативній взаємодії під час допиту. Дисертантка обґрунтовано наголошує на значенні комунікативної компетентності слідчого, здатності встановлювати та підтримувати психологічний контакт, враховувати емоційний

стан особи, її культурні й мовні особливості, а також своєчасно виявляти та нейтралізувати психологічні бар'єри.

Практичну цінність мають охарактеризовані авторкою прийоми емпатичного залучення, поступового входження в комунікацію, використання нейтральних засобів налагодження взаємодії, інформаційного резонансу та врахування культурно-етнічних особливостей допитуваних осіб. Заслуговують на підтримку положення про необхідність підтримання балансу між гуманним ставленням до допитуваної особи та дотриманням процесуальної дисципліни. У кримінальних провадженнях про воєнні злочини, потерпілі та свідки яких нерідко зазнавали значного психотравмувального впливу, така позиція набуває не лише тактичного, а й правозахисного значення.

Загалом, другий розділ містить науково обґрунтовані положення, що дозволяють систематизувати організаційні засади допиту, визначити логіку підготовчої діяльності слідчого та розкрити значення комунікативної складової для отримання повної й достовірної доказової інформації.

Розділ 3 «Тактика проведення допиту під час розслідування воєнних злочинів» присвячено дослідженню тактичних прийомів допиту потерпілих і свідків (с. 154–172), особливостей допиту підозрюваних (с. 173–184), а також визначенню організаційно-тактичних помилок, які допускаються під час проведення цієї слідчої (розшукової) дії (с. 184–200).

Найбільш виражене прикладне спрямування мають положення підрозділу 3.1, у межах якого авторка систематизує тактичні прийоми допиту потерпілих і свідків воєнних злочинів з урахуванням їхнього процесуального статусу, вікових, психологічних та інших індивідуальних характеристик.

Важливим є акцент на необхідності диференційованого підходу до проведення допиту залежно від характеру пережитих подій, психоемоційного стану особи, її здатності сприймати, запам'ятовувати та відтворювати інформацію про обставини кримінального правопорушення.

Особливого значення набуває врахування специфіки допиту малолітніх і неповнолітніх осіб. Підтримки заслуговує загальна спрямованість

запропонованих дисертанткою рекомендацій на адаптацію тактики допиту до вікових і психологічних особливостей таких учасників кримінального провадження, забезпечення належних умов комунікативної взаємодії та мінімізацію негативного психологічного впливу.

Позитивним є те, що авторка розглядає тактичні прийоми не як універсальний набір засобів, придатний для будь-якої ситуації, а як інструментарій, вибір і послідовність застосування якого повинні визначатися конкретними обставинами розслідування та особливостями допитуваної особи.

У підрозділі 3.2 здобувачка звертається до особливостей тактики допиту підозрюваних у кримінальних провадженнях про воєнні злочини. Значущим є врахування процесуального становища таких осіб, їхньої позиції щодо підозри, характеру наявної доказової інформації та особливостей слідчої ситуації.

У позитивному аспекті слід відмітити ґрунтовну оцінку особливостей допиту військовополонених. Специфіка їхнього правового становища зумовлює необхідність урахування не лише положень національного кримінального процесуального законодавства, а й відповідних міжнародно-правових гарантій. У цьому аспекті позитивно оцінюється прагнення дисертантки узгодити криміналістичні рекомендації з вимогами законності, забезпечення прав допитуваних осіб і дотримання міжнародних стандартів поводження з ними.

Науково та практично значущими є положення підрозділу 3.3, у якому авторка систематизує організаційно-тактичні помилки, характерні для допиту у кримінальних провадженнях про воєнні злочини. До таких помилок дисертантка відносить порушення принципу нейтральності, ігнорування психоемоційного стану допитуваної особи, використання шаблонних або навідних запитань, відсутність належного планування, недостатнє врахування культурного та мовного контексту, недотримання міжнародних рекомендацій щодо стандартів розслідування воєнних злочинів, формальний підхід до використання цифрових доказів, а також недоліки документування перебігу й результатів допиту.

Заслуговує на підтримку підхід авторки, відповідно до якого запобігання зазначеним помилкам потребує комплексного вдосконалення професійної

підготовки слідчих, підвищення їхньої комунікативної компетентності, належного планування допиту та послідовного дотримання процесуальних, криміналістичних, психологічних і морально-етичних вимог.

Важливо також, що проблематика організаційно-тактичних помилок розглядається не ізольовано, а у взаємозв'язку з питаннями підготовки до допиту, вибору тактичних прийомів, оцінювання наявної інформації та забезпечення належної фіксації отриманих показань. Це дозволяє простежити системний характер запропонованих рекомендацій і визначити їх практичну спрямованість.

Узагальнюючи результати аналізу змісту дисертації, слід зазначити, що її розділи перебувають у логічному взаємозв'язку та забезпечують послідовне розкриття предмета дослідження: від формування теоретико-правових засад допиту – до визначення особливостей його організації, систематизації тактичних прийомів і розроблення рекомендацій щодо запобігання організаційно-тактичним помилкам.

Найбільш значущими в науковому та прикладному аспектах є положення щодо диференціації обставин, які підлягають установленню під час допиту, виокремлення трьох етапів підготовки до його проведення, визначення особливостей комунікативної взаємодії, систематизації тактичних прийомів допиту різних категорій учасників кримінального провадження та класифікації типових організаційно-тактичних помилок.

Позитивної оцінки заслуговує орієнтація авторки на поєднання криміналістичних рекомендацій із вимогами кримінального процесуального законодавства, положеннями міжнародного гуманітарного права та стандартами захисту прав людини. Такий підхід відповідає сучасним потребам розслідування воєнних злочинів і сприяє формуванню науково обґрунтованих рекомендацій щодо підвищення ефективності отримання та використання доказової інформації.

Безумовно, дисертація Н. Ю. Рубаненко містить й інші положення, що заслуговують на наукову увагу та фахове обговорення. Водночас навіть

наведений аналіз дозволяє позитивно оцінити теоретичну й практичну спрямованість проведеного дослідження, його значення для розвитку криміналістичної тактики та вдосконалення діяльності органів досудового розслідування у кримінальних провадженнях про воєнні злочини.

Дотримання академічної доброчесності. За результатами аналізу дисертації встановлено, що при використанні ідей, думок і матеріалів інших авторів, здійснено посилання на їхні публікації. У повному обсязі Н. Ю. Рубаненко зазначено зміст власних досліджень. Викладене дозволяє констатувати, що авторкою дисертації не допущено порушень вимог академічної доброчесності.

Попри позитивне враження від дисертаційного дослідження Н. Ю. Рубаненко, слід наголосити й на наявності деяких положень, які вирізняються плюралізмом наукових поглядів і викликають неоднозначне розуміння, що зумовлює необхідність їхнього пояснення здобувачем під час здійснення публічного захисту. До дискусійних положень дисертації можна віднести такі:

1. Підрозділ 1.1 дисертації має назву «Стан наукової розробленості проблеми допиту», що видається не зовсім коректним із наукового погляду, оскільки допит є самостійною слідчою (розшуковою) дією, а не проблемою як такою. Предметом наукового дослідження є проблемні питання його організації, підготовки та проведення, зокрема тактичного забезпечення. З огляду на це, більш обґрунтованою та термінологічно точною видається назва «Стан наукової розробленості проблематики організації та проведення допиту», яка повніше відображала б зміст підрозділу та відповідала б предмету дисертаційного дослідження. Крім того, наукову цінність зазначеного підрозділу істотно підвищило б звернення до сучасних міжнародних підходів до отримання інформації під час кримінального провадження, зокрема аналіз Принципів Мендеса, а також дослідження генезису та розвитку методики процесуального інтерв’ю.

2. Певного уточнення потребує висловлена дисертанткою теза щодо розуміння допиту як «інтелектуально-комунікативного механізму реконструкції минулої події на основі її когнітивного відображення у свідомості суб'єкта, який проводить допит» (с. 75, 91, 208). Не заперечуючи загалом обґрунтованості такого підходу до визначення пізнавальної природи допиту, вважаємо за необхідне звернути увагу на певну змістову неузгодженість у визначенні суб'єкта відповідного когнітивного процесу. Адже первинне сприйняття, запам'ятовування та подальше відтворення обставин події відбуваються насамперед у свідомості допитуваної особи, тоді як суб'єкт, який проводить допит, здійснює пізнавальну діяльність, спрямовану на отримання, аналіз, перевірку та оцінювання повідомлених відомостей. Відтак зазначене положення потребує додаткової конкретизації з урахуванням необхідності розмежування когнітивних процесів допитуваної особи та пізнавальної діяльності уповноваженого суб'єкта, який проводить відповідну слідчу (розшукову) дію.

3. Дещо дискусійним видається запропоноване дисертанткою визначення допиту як цілеспрямованої, заздалегідь підготовленої діяльності з отримання доказової інформації від осіб, які мають безпосередній або опосередкований зв'язок із розслідуваним кримінальним правопорушенням. Зокрема, певні застереження викликає використання категорії «доказова інформація» без належної конкретизації її кримінально-процесуального значення. У цьому контексті варто враховувати, що отримання показань під час досудового розслідування не є тотожним можливості їх використання для обґрунтування судового рішення, оскільки відповідно до положень статей 23, 95 КПК України доказування ґрунтується на принципі безпосередності дослідження доказів, а використання показань, отриманих поза межами судового розгляду, допускається лише у випадках, передбачених законом. Відтак доцільним видається уточнення авторської позиції щодо використання термінологічної конструкції «доказова інформація» в аспекті проведення допиту на стадії досудового розслідування.

4. Певні застереження викликає запропоноване дисертанткою віднесення обов'язкової участі третіх осіб (психологів, педагогів, лікарів, близьких осіб тощо) до основних тактичних прийомів проведення допиту малолітніх і неповнолітніх потерпілих від воєнних злочинів (с. 213). Такий підхід видається недостатньо обґрунтованим з огляду на необхідність чіткого розмежування кримінально-процесуальних вимог і власне криміналістичних (тактичних) засобів. Адже участь визначених законом осіб у проведенні допиту малолітніх і неповнолітніх потерпілих у випадках, передбачених КПК України, є не тактичним прийомом, застосування якого залежить від розсуду слідчого, а встановленою законодавцем процесуальною гарантією забезпечення прав і законних інтересів відповідних учасників кримінального провадження. Недотримання таких вимог може свідчити про порушення засади законності кримінального провадження. Відтак доцільно уточнити авторську класифікацію, розмежувавши обов'язкові правові засади проведення допиту та тактичні прийоми, спрямовані на забезпечення психологічного контакту, мінімізацію ризиків повторної травматизації й отримання повних і достовірних показань.

Слід, проте, зазначити, що висловлені зауваження не впливають на загальну позитивну оцінку дисертації, не знижують її високого наукового рівня, подекуди носять спірний характер.

Усе викладене вище дає підстави для такого узагальненого висновку: за свої змістом дисертація відповідає вимогам Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у закладах вищої освіти (наукових установах), затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 23 березня 2016 року № 261 (в редакції постанови Кабінету Міністрів України від 19 травня 2023 року № 502) (із змінами), вимогам до оформлення дисертації, затверджених наказом Міністерства освіти і науки України від 12 січня 2017 року № 40 (із змінами) та вимогам пунктів 6, 8 і 9 Порядку присудження ступеня доктора філософії та припинення дії рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня

2022 р. № 44 (зі змінами), а її автор – Рубаненко Наталія Юріївна – заслуговує на присудження ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право».

Офіційний опонент:
доцент кафедри криміналістики та судової експертології навчально-наукового інституту № 1 Харківського національного університету внутрішніх справ,
доктор філософії в галузі права **Анастасія ВУЙМА**